

## Asırlık Haber Ajansı AZERTAC'ın Azerbaycan'ın Dünyaya Açılmasındaki Rolü

### The Role of the Century-old News Agency AZERTAC in Azerbaijan's Opening to the World

Hilmi Bengi, E-posta: hilmibengi@gmail.com

<https://doi.org/10.47998/ikad.794962>

#### Anahtar Kelimeler:

#### Öz

AZERTAC,  
Azerbaycan Devlet  
Haber Ajansı,  
Azerbaycan Devlet  
Telegraf Agentligi,  
AZERTAC'ın Dış  
İlişkileri, AzInform,  
AzKafRosta.

Fransız devriminin etkisiyle, özellikle XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarında hızlanan milliyetçilik rüzgârı ile yeni bağımsız devletler dünya sahnesinde rol alırken, bu devletler, kendi varlık sebeplerini iç ve dış kamuoyuna anlatabilmek için o günün kitle iletişim araçlarından büyük ölçüde yararlanmışlardır.

Bağımsızlık mücadelesi veren devletlerin çoğu, tanıtım ve propaganda amacıyla ilk iş olarak haber ajansı kurma yoluna gitmişlerdir. Tıpkı Türkiye'nin Milli Mücadelesini vererek yeni bir devletin ilk adımını attığı 1920'nin Nisan ayında kurulan haber ajansı Anadolu Ajansı (AA) gibi. 2020 yılı Nisan ayında 100. yılını kutlayan AA'dan yaklaşık bir ay önce kurulan Azerbaycan'ın haber Ajansı AZERTAC da bunun bir başka örneğidir. Türkiye'nin kardeş ülke olarak kabul ettiği Azerbaycan'ın Haber Ajansı AZERTAC, bir asır önce Azerbaycan'ın ilk bağımsız milli devleti Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin sesi olarak Azerbaycan Devlet Telgraf Ajansı adı altında faaliyetine başlamıştır. Bolşevik işgali yüzünden bağımsız olarak faaliyetini ancak iki ay kadar sürdürebilen ajans, sonraki yıllarda Sovyet haber ajanslarının güdümünde farklı isimler altında faaliyet göstermiştir. Önce Rus Haber Ajansı Rosta'ya bağlı olarak AzKafRosta adında faaliyet yürüten ajans, daha sonra AzerTa adını almış; Sovyet ajansının TASS adı altında yeniden yapılmasından sonra da adı AzerInform olmuştur. Sovyetlerin dağılması ile Azerbaycan'ın yeniden bağımsızlığını kazanmasından sonra kuruluştaki ismi olan Azerbaycan Devlet Telgraf Ajansı adı altında tekrar bağımsız bir yapıya kavuşan AZERTAC, Azerbaycan'ın gelişmesine paralel olarak günden güne gelişmiş, özellikle uluslararası haber ajansı birlikleri içinde üstlendiği aktif pozisyonlarla ülkenin dış tanıtımına önemli katkı sağlamıştır. 2020 yılı Mart ayının başında 100. kuruluş yıldönümünü kutlayan AZERTAC'ın, özellikle 2016-2019 yılları arasında Dünya Haber Ajansları Kongresi ve Asya Pasifik Ajanslar Birliği'nin dönem başkanlığını üstlenmesi, dış tanıtım alanında asırlık ajansa büyük prestij kazandırmıştır.

#### Keywords:

#### Abstract

AZERTAC, Azertag,  
Azerbaijan State News  
Agency, Azerbaijan  
State Telegraph Agency,  
Azertag's Foreign  
Relations, AzInform,  
AzKafRosta.

Under the influence of the French Revolution, While nationalism accelerated in the late 19th and early 20th centuries, new independent states took a role on the world stage, these states greatly benefited from the mass media of that day in order to explain their reasons for existence to the domestic and foreign public opinion.

One of the first acts of many states struggling for independence was to establish a news agency to promote themselves to the world. An example of this is the establishment of Anadolu Agency as the news agency of the new Turkish state during the War of Independence in April 1920. Another example is Azerbaijan News Agency AZERTAC, which was established one month before AA. Both agencies celebrated their 100th anniversary in 2020. Azertag started its activities under the name of Azerbaijan State Telegraph Agency as the voice of Azerbaijan People's Republic which the first independent national state of Azerbaijan. The agency operated under the names of Azkafrosta, AzerTa and Azerinform under ROSTA and TASS during the Soviet era. After the disintegration of the Soviets and Azerbaijan regained its independence, AZERTAC was restructured under the name of Azerbaijan State Telegraph Agency. In parallel with the development of Azerbaijan, AZERTAC has progressed day by day and made important breakthroughs, especially in the international arena. Especially between 2016-2019, the term presidency of News Agencies World Congress (NAWC) and Organization of Asia-Pacific News Agencies (OANA) provided AZERTAC with great prestige. With these breakthroughs in the international arena, AZERTAC has undertaken important functions in the promotion of its country.

Araştırmacı Orcid ID : <https://orcid.org/0000-0003-0527-138X>  
Geliş Tarihi : 14.09.2020  
Kabul Tarihi : 25.12.2020

## Giriş

Sanayi devriminden sonra ortaya çıkan işletmeler faaliyetlerini geliştirebilmek için bilgiye ihtiyaç duymuştur. Ayrıca Avrupa'da Fransız devriminden sonra gelişen sosyal hareketler, Amerika'da Kuzey- Güney Savaşı ile meydana gelen toplumsal gelişmeler de bilgi ihtiyacını gündeme getirmiştir. XIX. yüzyılda gelişmeye başlayan gazeteler için de haber ve bilgi önem arz etmektedir. Adı "haber ajansı" olmamakla birlikte bu yönde atılan ilk adım olarak, Boston'lu tüccar Samuel Gilbert adlı tüccarın gemicilerden elde ettiği bilgileri not ederek, işlettiği çay salonuna gelen tüccarlara aktarması faaliyeti gösterilebilir (Girgin, 2002: 6). Zamanla haber ve bilgiye olan ihtiyaç, haber ajanslarını doğurmuştur.

İletişim dünyası "haber ajansı" ifadesi ile XIX. yüzyılda tanışmıştır. La Gazette de France adlı gazetenin eski ortaklarından Charles Louis Havas adlı Fransız gazeteci, 1835 yılında bir tercüme bürosunu devralmış, bilgi ve haberin maddi bir karşılığının bulunduğunu gören Havas, büroda o güne kadar denenmeyen bir işi yapmaya başlamıştır. Yaptığı iş, Avrupa gazetelerinden derlenen haber özetlerini Fransız basınına aktarmaktan ibarettir. Büronun adını da L'Agence de Feuilles Politiques Correspondence Générale şeklinde değiştirmiştir. Haber ajansı faaliyetinin başlangıcı olan bu girişim, Fransız basınında ilgi ile karşılanmıştır. Kurucusunun adından dolayı kısaca Havas olarak anılmaya başlayan ajans, kısa süre içinde sürekli aboneler bularak gelişmiş ve uluslararası pazarlara yönelmiştir (Koloğlu, 1994: 2). Özellikle dış kaynaklı gelişmelerin Fransız basınına tek ve "muteber" bir kaynaktan aktarılması, Fransız hükümetinin de işine gelmiştir. Ajans, kısa sürede gelişmiştir. Siyasi, ekonomik ve ticari nitelikli bültenleri ile borsa alanında da önemli bir kaynak haline gelen Havas, on yıl içinde tüm Avrupa'da hatta Çarlık Rusya'sının başkenti Saint Petersburg'da bile muhabirleri olan bir haber kuruluşuna dönüşmüştür.

Başlangıçta bir ticari faaliyet olarak ortaya çıkan haber ajansları, bilginin sadece bireyler ve ticari şirketler açısından değil, belki de onlardan daha çok devletler ve toplumlar açısından da değer ifade etmesi sebebiyle siyasetçilerin de radarına girmiştir. Siyasi iktidarlar, bir açık istihbarat kaynağı olarak gördükleri haber ajanslarına ilgi duymaya başlamıştır. Hükümetler, ya haber ajanslarının işini kolaylaştırarak, ya da maddi katkıda bulunarak, doğrudan veya dolaylı yollarla haber ajanslarını desteklemişlerdir. Bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin, kendilerini tanıtabilmek, varlık sebeplerini dünyaya anlatabilmek için ilk yaptıkları işlerden biri kendi ajanslarını kurmak olmuştur (Bengi, 2019: 453). Otoriter yönetimler ya da bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerde haber ajansları, ya doğrudan devletin resmi ajansı olarak kurulmuş, ya da devletin de iştirak ettiği veya atadığı yöneticiler yoluyla temsil edildiği kooperatif veya şirketler şeklinde örgütlenmiştir. Ama en demokratik devletler bile -bugün yüz yılı aşan geçmişleri ile küresel ajans haline gelenler dahil- hiçbir zaman haber ajanslarına desteklerini esirgememişler; bağımsız, özgür ve tarafsız habercilik iddiasındaki haber ajansları da doğrudan veya dolaylı yollarla yapılan bu tür katkıları almakta beis görmemişlerdir.

Bugün dünyanın etkili haber ajanslarından biri TASS'a sahip olan Rusya'da ilk haber ajansı 1866'da işadamı Trobnikov tarafından kurulmuştur. Çarlık Rusya'sının

ilk haber ajansı Russkoe Telegrafnoe Agentstvo (RTA)'yu 1873'te Sibirya'nın Irkutsk şehrinde kurulan Sibirskoe Telegrafnoe Agentstvo, 1880'de gazeteci Kaskov tarafından Moskova'da faaliyete başlayan Peterburskoe Moskovskoe Telegrafnoe Agentstvo (St. Petersburg-Moskova Haber Ajansı) takip etmiştir (Girgin, 2002: 11-19).

Devlet tarafından kurulan önemli haber ajanslarından birini de XX. yüzyılın başlarında Rusya'da görürüz. Çarlık Rusya'sında özel ajans olarak faaliyet gösteren Russkoe Telegrafnoe Agentstvo - RTA (Rus Telgraf Ajansı) kapatılırken, resmi ajansı olan Sankt Peterburskoe Telegrafnoe Agentstvo (St. Petersburg Telgraf Ajansı - PTA) Maliye, İçişleri ve Dışişleri Bakanlıklarının ortak girişimi ve Rus Çarı II. Nicholas'ın onayı ile 1 Eylül 1904'te kurulmuştur (Shirivastava, 2007: 9). 31 Aralık 1909'da doğrudan hükümete bağlanan Ajans, Çar Nicholas'tan sonra 1914'te adını Petrogradskaya Telegrafnoe Agentstvo (Petrograd Telgraf Ajansı) olarak değiştirmiştir. 1917 Ekim'indeki Bolşevik ihtilalinin hemen ardından ajansın binası Bolşevik hükümetinin kontrolüne girmiş ve ajans, Sovyet rejimini dünyaya yayan bir propaganda aracı haline dönüşmüştür. 1918 Mart'ında Moskova'ya taşınan ajans, hükümet basın bürosu ile birleştirilerek, 7 Eylül 1918'te Russiiskoe Telegrafnoe Agentstvo- ROSTA (Rusya Telgraf Ajansı) adıyla tüm Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin resmi haber ajansı olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Komünist yönetimden sonra haber ajansı faaliyeti devletleştirilmiş ve 10 Temmuz 1925'te zamanla dünyanın önemli ajansları arasına girecek olan TASS (Sovyetler Birliği Telgraf Ajansı) kurulmuştur. TASS kurulunca ROSTA'nın tüm işlevleri yeni ajansa devredilmiştir. TASS, Sovyetler Birliği içinde ve dışında haber toplama ve dağıtma işlevlerinin yanı sıra, Sovyet cumhuriyetlerinin yerel haber ajanslarını yönetme hakkını da elinde tutmuştur.

O dönemin TASS'ını oluşturan Sovyet cumhuriyetlerinin yerel haber ajansları şunlardır: RATAU (Ukrayna), BELTA (Beyaz Rusya), UZTAG (Özbekistan), KAZTAG (Kazakistan), GRUZINFORM (Gürcistan), AZERINFORM (Azerbaycan), ELTA (Litvanya), ATEM (Moldavya), LATINFORM (Letonya), KIRTAG (Kırgızistan), TAJIKTA (Tacikistan), ARMENPRESS (Ermenistan), TURKMENINFORM (Türkmenistan), ETA (Estonya).

### **Azerbaycan Halk Cumhuriyetinde AZERTAC**

Rusya'da egemenliğin Bolşeviklerin eline geçmesi sonucu 11 Kasım 1917'de Tiflis'te Gürcü, Ermeni ve Türk temsilcilerinden oluşan Maverayı Kafkas Konfederasyonu karma hükümeti kurulmuştur. Osmanlı Devleti'nin de 18 Aralık 1917 yılında Erzincan Mütarekesi ile tanıdığı Maverayı Kafkas Konfederasyonu, Almanya'nın himayesine giren Gürcistan'ın birlikten ayrılması üzerine 26 Mayıs 1918'de kendini feshetmiştir. Bunun üzerine 28 Mayıs 1918 tarihinde Tiflis'te Azerbaycan Milli Şûrası tarafından Azerbaycan Halk Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Meclis açılıncaya kadar geçici şûra oluşturularak, başkanlığına Mehmet Emin Resulzâde seçilmiştir. 9 kişilik icra heyetinin başkanlığına da Fethali Han Hoyski getirilmiştir. 16 Haziran'da hükümet Tiflis'ten Gence'ye taşınmıştır. Enver Paşa'nın kardeşi Nuri (Killigil) Paşa'nın komuta ettiği Kafkas İslam Ordusu'nun 15 Eylül 1918'de Bakü'yü Bolşeviklerden alması üzerine 17 Eylül tarihinde hükümetin

Gence'den Bakü'ye taşınmasıyla Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin başkenti, Bakü şehri olmuştur. 9 Kasım 1918'de Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Hükümeti tarafından üstte, Türkçülüğü temsil eden mavi, ortada, çağdaşlaşmayı temsil eden kırmızı ve altta, İslamcılığı temsil eden yeşil olmak üzere üç renk üzerine ay ve sekiz köşeli yıldızdan oluşan Azerbaycan bayrağı kabul edilmiştir. 7 Aralık'ta Azerbaycan Parlamentosu açılmış; Alimerdan Topçubaşov, Azerbaycan Parlamentosunun ilk başkanı seçilmiştir. 26 Aralık'ta Fethali Han başkanlığında üçüncü kabine kurulmuştur (QHA, 2020).

Bakanlar Kurulu 3 Mart 1919'da bir haber ajansı kurulması konusunu ele almıştır. Bu, 15 Eylül 1918'de Gence'de faaliyete başlayan ülkenin Resmi Gazetesi niteliğindeki Azerbaycan Gazetesinden sonra basın alanında atılan ikinci adımdır. Başbakan Fethali Han Hoyski, konu hakkındaki raporunu Bakanlar Kurulu üyeleri ile paylaşmıştır. Haber ajansı kuruluşu ile ilgili olarak Milli Eğitim Bakanı Nasibbey Yusufbeyov görevlendirilmiştir. Yusufbeyov'un 14 Nisan 1919'da Bakanlar Kurulu Başkanlığını üstlenmesinden sonra haber ajansı kuruluşu ile ilgili görevlendirme Posta ve Telgraf Bakanlığına aktarılmıştır (Aslanov, 2016: 12).

Kısa adı AZERTAC olan Azerbaycan Telgraf Ajansı'nın kurulması ile ilgili kanun tasarısı ve ona bağlı tüzük 1919 yılının ikinci yarısında son şeklini almıştır. Ajansın kuruluşu için 1920 yılı bütçesinden 1 milyon 843 bin 400 rublelik kaynak ayrılmıştır. Projeye göre ajans, görevini yerine getirmek için, elde ettiği bilgilere dayanarak haberler hazırlayacak ve bu haberleri o dönemin iletişim aracı olan telgrafla yayacaktır. Ajansın kuruluşu ile ilgili tüzükte, yeni oluşturulan haber kuruluşunun amacı şöyle belirtilmiştir:

Avrupa, Asya ve Amerika'nın siyasal merkezlerinden alınan bilgileri Azerbaycan Cumhuriyeti'nin devlet kurumlarına, basın kuruluşlarına, iş ve sanayi kuruluşlarına aktarmak, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin sosyal, askeri, ekonomik hayatı, hükümet ve parlamentonun faaliyetlerine ilişkin haberleri Kafkasya, Avrupa ülkeleri ve eyaletlere iletmek.

Tüzükte, 1 Ocak 1920'de Posta ve Telgraf Bakanlığı'na bağlı birim olarak planlanan Azerbaycan Telgraf Ajansı'nın giderlerinin abone gelirlerinden karşılanması öngörülmüştür. Buna göre abonelik ücreti aylık olarak yayınevleri için 9 bin, özel aboneler için 6 bin ve devlet aboneleri için 4 bin ruble olarak belirlenmiştir. Ajans, baş editör (genel yayın yönetmeni) tarafından yönetilecektir. Ajans kadrosu baş editör, iki yardımcı editör, beş daktilo görevlisi, düzeltmen, haberci kurye, muhasebeci ve bekçi olmak üzere 13 personelden oluşmuştur (Aslanov, 2010: 254).

Ajansın 1 Ocak 1920'de faaliyete geçmesi planlanmasına rağmen, kuruluş hazırlıkları belirlenen tarihe kadar tamamlanamamıştır. Aslanov'un Azerbaycan Devlet Arşivinde yer alan belgelere dayanarak verdiği bilgiye göre Azerbaycan Halk Cumhuriyeti kabinesi, 2 Şubat 1929'de yaptığı toplantıda, hazırlanan tüzük üzerinde bazı değişiklikler yapmıştır. Tüzüğün son şeklinde yardımcı editör kadrosu bire düşürülmüştür. Baş editörün maaşı 6 bin, yardımcısının maaşı da 4 bin 500 ruble olarak belirlenmiştir. Abonelik bedelinin 40 bin rubleye kadar artırılması kararlaştırılmıştır (Aslanov, 2016: 13). Bu değişikliklerle son şeklini alan tüzük parlamentoya gönderilmiştir. Ancak Azerbaycan arşivinde ajansın kuruluşu ile ilgili kanunun parlamentodan kabulüne dair bir belge ve bu konuda daha önce yapılmış çalışmalarda da bu yönde bir bilgi bulunmamaktadır. Muhtemelen kısa ömürlü cumhuriyet parlamentosunda buna sıra gelmemiş olabilir. Kaldı ki Parlamento'ya

sevki kararlaştırılan ajansla ilgili tüzüğün son bölümünde kanun çıkmadan önce ajansın faaliyete geçmesi için bir yetki talebi söz konusudur:

Parlamento çalışan sayısını ve tüzüğünü onaylayana kadar posta ve telgraf bakanına, maliyetleri radyo bültenler için abone ücretlerinden elde edilen gelirlerle karşılanmak üzere, Telgraf Ajansı'nın kurulmasına yetkisi verilsin (Aslanov, 2016: 13).

Azerbaycan Devlet Arşivinde yer alan AZERTAC kaynaklı bir belgede Azerbaycan Telgraf Ajansı'nın 1 Mart 1920'de ilk haberini servis ederek faaliyete başladığı belirtilmektedir. 25 Mart 1920'de Azerbaycan Telgraf Ajansı tarafından Milli Eğitim Bakanlığına gönderilen 17 sayılı resmi yazıda hükümetin AZERTAC'ın 1 Mart 1920'te Posta ve Telgraf Bakanlığına bağlı olarak kurulduğuna değinilmektedir (Aslanov, 2010: 256). Bu yazıya dayanarak, Ajansın kanunla değil, hükümet iradesi ile kurulduğu değerlendirilmesi yapılabilir. Bununla birlikte Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Parlamentosunda milletvekillerinin, ajansın kurulmasının gerekliliğine ilişkin değerlendirmeleri de bulunmaktadır. Halk Cumhuriyeti Parlamentosunun 23 Şubat 1920'de yapılan 127. oturumunda, "Bakü Kıyı Radyosu'ndaki personeli" ile ilgili kanun tasarısı tartışılırken milletvekilleri, yeni bağımsızlığını kazanan Azerbaycan Halk Cumhuriyeti için bir haber ajansının gerekliliğinden söz etmektedirler. Toplantıda konuşan milletvekili Ağa Aşurov radyonun yetersizliğini ve haber ajansının eksikliğini şu sözlerle dile getirmektedir:

...bunların yokluğundandır ki, düşmanlarımız hakkımızda ve Bakü hususunda cürbecür (çeşit çeşit) yalan ve hakikattenkenar şayialar (gerçek dışı dedikodular) ve haberler neşrederler. Eğer bizim agentliyimiz (ajansımız) olsa idi, o zaman biz onun vasıtasıyla hakkımızda neşrolunan haberleri de bilirdik ve lazım gelen cevapları da verirdik.

Bunun üzerine söz alan Milletvekili Ağa Eminov, hükümetin bir telgraf ajansı kurmayı planladığı ve bu konuda bir proje hazırlandığı bilgisini vermiştir (Aslanov, 2016: 14).

AZERTAC'ın 1 Mart 1920'de faaliyetine başladığını ortaya koyan bir başka delil olarak ülkenin resmi gazetesi niteliğindeki Azerbaycan gazetesinin 2 Mart 1920 tarihli nüshasında AZERTAC imzası ile haber yayınlanması gösterilebilir.

AZERTAC'ın haber bültenleri, bayram günleri dahil her gün Azerî Türkçesi ve Rusça olarak iki dilde yayınlanmıştır. Azerbaycan hükümetinin çalışmalarının duyurulduğu bültenlerde ülkedeki önemli olayların yanı sıra, Moskova, Paris, Basra, Roma, Tiflis, Taşkent, Kuzey Kafkasya, Zakaspi ve Karadeniz'deki radyo istasyonlarından edinilen bilgilere, özel muhabirlerin ilettiği haberlere de yer verilmiştir.

İletişimin telgraf hatları ile sağlandığı o dönemde Ajansın teknik kapasitesi -o günün şartlarına göre- bir haber ajansı faaliyeti için yeterli sayılırdı. Bununla birlikte Azerbaycan'ın her yöresine haberlerin iletilmesini sağlamak için Savunma Bakanlığına bağlı telgraf ve telefon istasyonlarından da yararlanılması öngörülmüştür. Ajansın diğer ülkelerdeki haber ajanslarıyla anlaşmalar yapması, haberlerin önce komşu ve sonra uzak ülkelere iletilmesi planlanmaktadır. Ancak bu planlar gerçekleştirilememiştir. Zira AZERTAC, bağımsız bir ülkenin haber ajansı olarak sadece 58 gün faaliyet gösterebilmiştir. Ajansın kaderi, rejimin kaderine bağlıdır.

Bolşevik Rusya'nın 27 Nisan 1920'deki işgali sonunda Azerbaycan Milli Hükümeti devrilmiştir. Bolşevikler hâkimiyeti ele geçirmişler ve 28 Nisan 1920'de Neriman Nerimanov başkanlığında Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur. AZERTAC, ülkenin Bolşevik işgaline uğramasından sonra bir süre varlığını korusa da Azerbaycan'ın milli çıkarları doğrultusunda yayın yapan bir ajans olmaktan çıkmış ve Bolşeviklerin propaganda aracı haline gelmiştir. Bir süre sonra da doğrudan Rusya Telgraf Ajansı'na (ROSTA) bağlanmıştır.

## **Sovyet Döneminde Azerbaycan Haber Ajansları**

### ***Azerbaycan Kafkas Rus Telgraf Ajansı (AzKafROSTA)***

Azerbaycan Haber Ajansı 9 Haziran 1920'de Neriman Nerimanov'un Azerbaycan Merkez Basın Birliği'nin Kurulmasına ilişkin kararnameyi imzalamasından sonra AzKafROSTA adıyla ROSTA'nın Azerbaycan ve Kafkasya Bölge Temsilciliği olarak faaliyetini yürütmüştür. Azerbaycan Halk Eğitim Bakanlığının 20 Ağustos 1920'de yaptığı toplantıda AZERTAC'ın faaliyetleri durdurulurken AzKafROSTA'nın güçlendirilmesi ve faaliyet alanının genişletilmesi kararlaştırılmıştır (Aslanov, 2016: 16). Bu karar doğrultusunda AzKafROSTA ülke genelinde yapılanmış ve yurt dışına da haber iletir hale gelmiştir. Ancak yaklaşık bir yıl sonra ajans Baş Siyasi Maarif İdaresi (Genel Siyasi Eğitim Dairesi) bünyesinde bir şube birimine dönüştürülmüştür. Ancak bu yapı AzKafROSTA'nın bağımsız bir haber ajansı olarak çalışmasını engellemiştir.

### ***Azerbaycan Telgraf Ajansı (AzerTa)***

AzKafROSTA'nın Genel Siyasi Eğitim Dairesi bünyesinde habercilik faaliyetini gereken ölçüde yerine getirememesi üzerine Ağustos 1921'de yine Azerbaycan Telgraf Ajansı (AzerTA) adı altında tekrar bağımsız bir kurum olarak çalışmaya başlamıştır. AzerTa'nın müdürlüğüne Gubad Gasimov adlı bir asker atanmıştır. Gazetecilik deneyimi olmamasına rağmen Gasimov döneminde kurum, yeniden bir haber ajansı hüviyetine kavuşmuştur. Cadde kesişim noktalarına konan ışıklı panolarla geçilen haberler halka yansıtılmıştır. Ancak ajansın geliştirilmesi ve habercilik faaliyetlerinin artırılmasının bir bedeli vardır. Yeterli gelir kaynağı olmadığı için AzerTa, kısa süre sonra mali sıkıntı içine girmiştir. ROSTA'nın gönderdiği katkı payı AzerTa'nın giderlerinin yalnızca onda birini karşılayacak miktardadır. AzerTa, Azerbaycan Halk Komiserliği Sovyet İşleri Müdürlüğü'nün 13 Mayıs 1922'de aldığı kararla Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi Propaganda Birimine bağlanmıştır. Transkafkasya Federasyonu'nun kuruluşundan sonra, Mart 1923'te, Güney Kafkasya Cumhuriyeti ajansları ZagTA adı altında birleşmiştir (Aslanov, 2016: 19).

Bu arada Rus telgraf Ajansı ROSTA 10 Ocak 1925'te isim değiştirerek Sovyetler Birliği Telgraf Ajansı (TASS) adı altında yeniden yapılanmıştır (TASS, 2020). Bu değişimin ardından birlik bünyesindeki bütün ajanslar TASS'ın şemsiyesi altına girmişlerdir. Böylece ilerleyen dönemde dünyanın en önemli haber ajanslarından biri ortaya çıkmıştır.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra TASS, Ocak 1992'de Rusya Haber Ajansı (ITAR TASS) adında yeniden yapılandıysa da, Eylül 2014'te dünya çapında bilinen TASS kısaltmasını tekrar kullanmaya başladı. (TASS, 2020)

### ***Azerbaycan Enformasyon Ajansı (AzerInform)***

Haydar Aliyev, 1969 Temmuz'unda Azerbaycan Komünist Partisi Genel Sekreterliği görevine getirilerek SSCB içinde Azerbaycan'ın yönetiminin sorumluluğunu üstlenmiştir. İletişimin önemini bilen Aliyev, haber ajansı faaliyetine özel ilgi göstermiştir. 1936'da yeniden AzerTa olarak faaliyet gösteren Azerbaycan Telgraf Haber Ajansı 1972'de TASS ajansı bünyesinde Azerbaycan Enformasyon Ajansı (AzerInform) adı altında yeniden yapılanmıştır. Ajansın haberlerinde Rusça ağırlıklı hale gelmiştir. Azerbaycan Türkçesi ile verilen bültenler doğrudan yazılmamış, Rusça'dan çeviri halinde verilmiştir (Ensarov, 2010: 272). TASS tarafından AzerInform'a teknik destek sağlanmıştır.

Haydar Aliyev'in de katkılarıyla TASS'ın ardından bilgisayar teknolojisine geçiş yapan haber ajanslarından biri AzerInform olmuştur. Böylece AzerInform, birlik bünyesindeki ajanslar arasında lider duruma gelecek kadar gelişmiştir (Aslanov, 2016: 20). Ne var ki Sovyetler Birliğinde Komünist Partisi Polit Büro Üyeliği ve Başbakan Yardımcılığına kadar yükselen Haydar Aliyev'in sağlık sebeplerini gerekçe göstererek 1987 yılında istifasının ardından AzerInform üzerinde Rus etkisi daha da artmıştır. Buna rağmen ajans muhabirleri, özellikle Dağlık Karabağ'daki Ermeni saldırıları ile ilgili haberleri sansürü atlatarak gizli yollarla çoğaltıp binaların duvarlarına asmışlar, böylece Azerbaycan halkının bilgilenmesini sağlamışlardır (Aslanov, 2016: 21).

### **Sovyetlerin Dağılmasından Sonra Azerbaycan'da Haber Ajansı Faaliyeti**

90'lı yılların başında Dağlık Karabağ bölgesindeki Ermeni saldırıları karşısında Mihail Gorbaçov yönetiminin Azerbaycan'ı yalnız bırakması üzerine Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Konseyi, ülkenin ismindeki Sovyet Sosyalist ibaresini kaldırmış ve bağımsızlık bildirisini ilan etmiştir. 18 Ekim 1991'de yapılan referandumda bildirinin kabul edilmesiyle Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etmiştir. İki ay sonra da Gorbaçov'un devlet başkanlığından istifasının ardından Sovyetler Birliği dağılmıştır.

Azerbaycan'ın yeniden bağımsızlığının kabul edildiği süreçte haber ajansı olarak AzerInform faaliyet göstermekteydi. Bağımsızlıktan kısa süre önce 28 Haziran 1991'de Bakanlar Kurulu tarafından, Azerbaycan Devlet Enformasyon Ajansı AzerInform'un güçlendirilmesine yönelik bir karar alındıysa da Sovyetlerin çöküş dönemine rastlayan süreçte bu kararın gereği yerine getirilememiştir (Aslanov, 2016: 22).

### **Azerbaycan Cumhuriyetinde Yeniden AZERTAC**

#### ***AzerInform'dan AZERTAC'a Dönüş***

Ebülfez Elçibey'in Cumhurbaşkanlığına seçilmesinden sonra yaptığı ilk işlerden biri haber ajansının yeniden düzenlenmesi olmuştur. 18 Aralık 1992'de çıkarılan "Azerbaycan Devlet Enformasyon Ajansı'nın tarihi adının yeniden geçerli kılınması"na ilişkin kararname ile ajans, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemde faaliyete geçen Azerbaycan Devlet Telgraf Ajansı (AZERTAC) adına tekrar kavuşmuştur.

Azerbaycan Devlet Enformasyon Ajansı (AzerInform) adının 1 Mart 1920’de olduğu gibi Azerbaycan Telgraf Ajansı (AZERTAC) olarak değiştirilmesi sadece basit bir isim değişikliğinden ibaret değildir. Bu tarihi adımla bir yandan Azerbaycan’ın ilk bağımsız devleti ve bu bağımsız devletin haber ajansı yâd edilirken bir yandan da ajansın farklı isimlerle Sovyet ajanslarının uydusu olmasına son verilmiştir. Böylece komünist dönemin kalıntılarından biri daha silinmiş olmaktadır.

### ***Haydar Aliyev Döneminde AZERTAC***

Haydar Aliyev’in 15 Haziran 1993’te Cumhurbaşkanı olmasından sonra devlette yeniden yapılanma süreci başlamıştır. Bu çerçevede 3 Mart 1995 tarihli Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile AZERTAC, Devlet Telgraf Ajansı adı altında devlet haber ajansı statüsünde yeniden yapılandırılmıştır.

Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev AZERTAC’ın 80. kuruluş yıldönümünün hemen öncesinde 17 Ocak 2000’de ajansın faaliyetinin geliştirilmesi hakkındaki kararnameyi imzalamıştır. Kararname ile ajansın adı Azerbaycan Devlet Telgraf Ajansı olurken kısa adı AZERTAC olarak korunmuştur. Aliyev, AZERTAC’a verdiği önemi 80. Kuruluş yıldönümü dolayısıyla yayınladığı, adeta ajansa geleceğe dönük hedef koyan mesajda şöyle belirtmiştir:

Son yıllarda AzerTac’ın faaliyetlerinde özel bir dönüşüm gerçekleştirildi, malzeme ve teknik altyapısını güçlendirmek, faaliyetlerini geliştirmek ve daha hızlı, verimli olmasını sağlamak için önemli adımlar atıldı. Bilimsel ve teknik ilerleme, özellikle dijital medya iletişim araçlarının sınırsız gelişimi, medya alanında ortaya çıkan tüm fırsatların günlük olarak güncellenmesini ve bu başarıların, bilim dünyasında yaygın olarak kullanılmasını gerektirmektedir. Bu nedenle AzerTac çalışanları sadece ulusal gazeteciliğimizin asil vatansever geleneklerini haysiyetle devam ettirmekle kalmamalı, aynı zamanda küresel dünya enformasyon alanında değerli bir yer elde etmek için daha çok çalışmalıdır.

Azerbaycan Bakanlar Kurulu, 15 Mart 2000’de, 17 Ocak tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin uygulanmasına ilişkin bir kararı kabul etmiştir. Karar, AZERTAC’ın teknik altyapısının çağın gerektirdiği düzeye getirilmesini, yurtdışı büroların donanımlarının ihtiyaçlar doğrultusunda karşılanmasını ve çalışanların ücret artışlarının gerçekleştirilmesi için finansal kaynak sağlanmasını öngörmektedir.

29 Haziran 2001’de çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Azerbaycan Devlet Telgraf Ajansı’nın yeni tüzüğü onaylanmıştır. Doğrudan Cumhurbakanına bağlı olarak faaliyet göstermesi öngörülen Ajansın tüzüğünde AZERTAC, “ülkenin sosyo-politik, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatı ile ilgili enformasyon toplayan, bunları yabancı ülkelerin medyası dahil kitle iletişim araçlarına, devlet ve hükümet kurumlarına, birimlere, kuruluşlara ve işletmelere, kamu derneklerine derhal ulaştıran devlet kurumu” olarak tanımlanmıştır.

28 Aralık 2002 tarihli Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile Ajans, 24 saat esasına göre çalışacak şekilde yeniden yapılandırılmıştır. Bu gelişme ile ajansın gelişmiş haber ajansları ile rekabet edebilmesinin yolu açılmıştır.

### ***İlham Aliyev Döneminde AZERTAC***

Azerbaycan devlet yönetiminin AZERTAC’a olan ilgisi Haydar Aliyev’in vefatından sonra da devam etmiştir. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, yayınladığı bir kararname ile

Ajansın 85. kuruluş yıldönümü vesilesiyle aralarında Genel Müdür Aslan Aslanov'un da bulunduğu 13 çalışanı "Terakki" madalyası ile ödüllendirirken 5 çalışana da "Emektar Kültür İşçisi" unvanı verilmiştir.

AZERTAC, özellikle 2002'den bu yana, Aslan Aslanov'un Genel Müdür ve Yönetim Kurulu Başkanlığı döneminde Haydar Aliyev'in koyduğu hedef istikametinde günden güne gelişmiştir. Bu dönemde dış ilişkilerin geliştirilmesine özel bir önem verilmiştir.

Cumhurbaşkanı İlham Aliyev tarafından 19 Aralık 2017'de onaylanan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile AZERTAC'ın tüzüğü yenilenmiştir. Tüzüğün, "AZERTAC'ın faaliyetinin amacı, devlet düzeyindeki resmi haberler, ülkenin sosyo-politik, sosyo-ekonomik, bilimsel ve kültürel hayatındaki yenilikler hakkında kamuoyunu bilgilendirmek ve Azerbaycan Cumhuriyeti hakkında uluslararası düzeyde objektif bilgileri yaymak" şeklindeki 2.1 maddesi ile ajansa uluslararası tanıtım görevi verilmiştir. Bu doğrultuda, yeniden dizayn edilen ajansın, azertag.az web adresindeki internet sitesinde 24 saat esasına dayalı olarak Azerbaycan Türkçesi, İngilizce, Rusça, Almanca, Fransızca, İspanyolca, Arapça ve Çince olmak üzere 8 dilde haber, 5 dilde de görüntülü haber yayını yapılmaktadır.

AZERTAC ayrıca diğer üye ajanslar gibi Türk Dilli Haber Ajansları Birliği TAK'ın internet sitesine de Türkçe haberler yüklemektedir. Son yıllarda çocuklar için bir bilgi portalı oluşturan ajansın multimedya ve video haber servisi "Azerbaycan'ı Gezdim", "Anıtlarımız", "Dünya Şehirleri" gibi bir dizi projeyi de hayata geçirmiştir (AZERTAC, 2020).

## **AZERTAC'ın Dış İlişkileri ve Azerbaycan'ın Tanıtımına Katkıları**

### ***Türkçe Konuşan Ülkeler (Türk Dilli) Haber Ajansları Birliği (TKA)***

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Azerbaycan'ın ardından Orta Asya'daki Türk devletleri de bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu gelişmeler üzerine Türkiye, dış politikasını yeniden şekillendirerek, bağımsızlıklarını kazanan Türk Devletleri ile ilişkilere özel bir önem vermiştir. Bu çerçevede Türkiye, dil birliği olan Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kırgızistan'ın katılımıyla 1992 yılında Türkçe Konuşan Ülkeler Zirvesi'ni gerçekleştirmiştir. Devlet Başkanları düzeyindeki bu zirvenin ardından adı geçen devletlerle çeşitli alanlarda işbirliği kuruluşları hayata geçirilmiştir. Bunlardan biri de Türkçe Konuşan Ülkeler Haber Ajansları Birliği'dir.

Anadolu Ajansı'nın ev sahipliğinde 26-27 Kasım 1992'de Ankara'da yapılan toplantıda Türk dilinin konuşulduğu ülkelerin haber ajanslarının bir birlik çatısı altında örgütlenmesi kararlaştırılmıştır. Türkçe Konuşan Ülkeler Haber Ajansları Birliği adı verilen birliğin kurulmasıyla Türk dünyası ile ilgili haberlerin birinci elden, doğru ve tarafsız bir şekilde dünyaya aktarılması, haber ajansları arasında habercilik alanında ve teknik konularda işbirliği yapılması, karşılıklı eğitim imkânlarının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Azerbaycan'dan AZERTAC, Kazakistan'dan Kaztak (Kazinformat), Kırgızistan'dan Kabar, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nden TAK ve Türkmenistan'dan

Turkmenpress'in kurucu üye olduğu birliğe ilerleyen dönemde Türk Cumhuriyetlerinden Özbekistan'ın haber ajansı UZA da katılmıştır. Bunun yanı sıra Başkırdestan Haber Ajansı Başinform, Tataristan Haber Ajansı Tatarinform, Kırım Haber Ajansı QHA gibi Bağımsız Devletler Topluluğu bünyesindeki Türk kökenli özerk toplulukların haber ajansları da üye ya da gözlemci olarak birlik bünyesinde yer almıştır.

Anadolu Ajansı'nın öncülüğünde kurulan birliğin en aktif üyelerinden biri Azerbaycan Devlet Haber Ajansı AZERTAC olmuştur. Genel Sekreterliğini Anadolu Ajansı'nın yürüttüğü birliğin dönem başkanlığının ilke olarak rotasyon usulü ile üye ajanslar arasında değişimi öngörülmüştür. Ancak bu değişim periyodik olarak gerçekleşmemiştir. Turkmenpress ve Kaztak'ın kısa süreli başkanlıklarının ardından TKA'nın dönem başkanlığı, uzun süre AA ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin haber ajansı Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) tarafından yürütülmüştür.

15 Nisan 2003'te İstanbul Çırağan Sarayı'nda "Haber Ajanslarının Dünya Barışının Sağlanmasındaki Rolü" başlığı altında bir dizi toplantının yapıldığı Dünya Haber Ajansları Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın konuşması ile çalışmalarına başlayan zirve, ileride Dünya Haber Ajansları Kongresi adını alacak yapılanma için de bir temel teşkil etmiştir. Dünyanın her bölgesinden haber ajanslarını temsilen 154 delegenin katılımı ile gerçekleşen zirve vesilesiyle aynı dönemde AA ve AZERTAC'ın birlikte üye oldukları Asya Pasifik Ajanslar Birliği (OANA) ve Türkçe Konuşan Ülkeler Haber Ajansları Birliği (TKA) üyesi ajansların temsilcileri ayrı ayrı yapılan toplantılarda bir araya gelmişlerdir. TKA toplantısından sonra İstanbul Bildirgesi olarak anılan bir bildiri imzalanmıştır. Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve KKTC haber ajanslarının imzaladığı bildiriye, Türkçe, İngilizce ve Rusça hizmet vermek üzere ortak internet sitesinin oluşturulması ve üye ülkelerin sanal ortamda haber alışverişinde bulunmaları kararlaştırılmıştır. Bu arada Zirve çalışmalarına verilen bir arada AZERTAC ve AA Genel Müdürleri arasında yapılan görüşmenin ardından iki ajans arasında işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile karşılıklı olarak ücretsiz haber değişimi kararlaştırılmış ve iki ajans arasında eğitim amaçlı personel değişimi öngörülmüştür.

TKA'nın İstanbul toplantısında bir sonraki genel kurulun üye ajanslardan birinin ev sahipliğinde yapılması kararı alınmış, bu konuda talipli olan ajansın bir ay içinde davetini iletmesi istenmiştir. Ancak hiçbir üyeden talep gelmeyince dönem başkanlığı bir süre daha KKTC haber ajansı TAK'ın üzerinde kalmıştır. Genel Kurul ancak dört yıl sonra AA'nın ev sahipliğinde Karaman'da yapılabilmektedir.

Karaman toplantısının simgesel bir anlamı vardır. Adı "Türkçe Konuşan Ülkeler Haber Ajansları Birliği" olan kuruluşun genel kurulu, Karamanoğlu Mehmet Bey tarafından Türkçenin resmi dil olarak ilanının 730. yılı münasebetiyle gerçekleştirilen etkinlikler kapsamında, "Türkçenin başkenti" olarak nitelenen yerde, Karamanoğulları Beyliğinin merkezinde yapılmıştır. 10 Mayıs 2007'de Karaman Belediyesi toplantı salonunda gerçekleştirilen 6. Genel Kurul'da İstanbul toplantısında alınan kararlar değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, internet sitesi kurulması konusunda Anadolu Ajansı tarafından yürütülen teknik çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Toplantıda bir konuşma

yapan AZERTAC Genel Müdürü Aslan Aslanov, TKA'nın bir sonraki Genel Kurul'unun Bakü'de toplanmasını önermiş ve öneri Genel Kurul tarafından kabul edilmiştir.

TKA'nın 7. Toplantısı, Azerbaycan'ın efsane lideri Haydar Aliyev'in 85. Doğum günü vesilesiyle 28 Nisan 3 Mayıs tarihleri arasında AZERTAC'ın ev sahipliğinde Bakü'de yapılmıştır. “Türk Dilli Ülkelerinin Gelişmesinde Haber Ajansları Arasındaki İşbirliğinin Rolü” teması altında gerçekleştirilen oturumların da yapıldığı toplantı, Haydar Aliyev'in mezarının ve Bakü'deki Türk şehitliğinin ziyareti ile başlamıştır.

Park Inn oteli konferans salonunda yapılan toplantıya Türkiye'den Anadolu Ajansı Genel Müdürü Hilmi Bengi, Kazakistan'dan Kazak Haber Ajansı Kazinform Genel Müdürü Dauren Diyorov, Kırgızistan'dan Kırgız Haber Ajansı Kabar Genel Müdürü Oleq Ryabov, KKTC'den Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Müdürü Emir Ersoy, Kırım Özerk Bölgesinden Kırım Haber Ajansı QHA Genel Müdürü Qayana Yüksel, Tataristan Özerk Cumhuriyeti haber ajansı Tatarinform'u kemsilen Leonid Tolçinski, Başkırdaistan Haber Ajansı Baxinform'u temsilen Alik Şakirov katılmıştır. AA'dan bir teknik heyet de Genel Kurul'da internet sitesi hakkında bir sunum yapmıştır.

Genel Kurul'a özel olarak Türkiye'den davet edilen Basın Yayın Genel Müdür Vekili Salih Melek, toplantının açılışında yaptığı konuşmada medyanın halkı bilgilendirme görevini yerine getirmesinde haber ajanslarının önemli katkısının olduğunu belirterek şunları söylemiştir:

Türkçe Konuşan Ülkeler Haber Ajansları Birliği bu doğrultuda çok önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Ajanslar arasındaki işbirliği, halklarımızın birbirleri hakkındaki haberlerin doğru ve hızlı bir şekilde elde etmesini temin edecektir. Türkçe Konuşan Ülkeler Haber Ajansları birliğinin bundan sonra daha da güçlenerek faaliyetlerine devam edeceğine inanıyorum.

Toplantının açılışında konuşan AZERTAC Genel Müdürü Aslan Aslanov da AZERTAC'ın, Azerbaycan'ın ilk bağımsız devleti olan Halk Cumhuriyetinin bir yadigarı olduğunu belirtmiştir. Ajansın dış ilişkileri hakkında bilgi veren Aslanov, AZERTAC'ın, her geçen gün yaptığı atılımlarla dünyanın enformasyon alanına entegre olduğunu kaydetmiştir. Azerbaycan ve Türkiye arasındaki ilişkilerin hem Türk dünyası hem de bütün dünya açısından önemli olduğunu vurgulayan Aslanov, “Böyle yakın dostluk ve kardeşliğin bütün Türk dilli halklar ve ülkeler arasında olması gerekir ve bunu gerçekleştirmek mümkündür. Bu konuda, bizim temsil ettiğimiz haber ajansları önemli bir misyon üstlenebilir” demiştir (Aslanov ve Bengi, 2009: 21, 31).

Bakü toplantısında, tüzüğün dördüncü maddesinde yapılan değişiklikle “dil, ülkeler değil, halklar tarafından konuşulduğu” görüşünden hareketle birliğin adının, Türkçe Konuşan Ülkeler Haber Ajansları Birliği yerine Türk Dilli Haber Ajansları Birliği olarak değiştirilmesi şeklindeki öneri kabul edilmiş, (TKA, 2020) birliğin kısa adının TKA olarak kalması kararlaştırılmıştır (Aslanov ve Bengi, 2009: 66). Bu toplantı ile dönem başkanlığı AZERTAC'a geçmiştir.

### ***Asya Pasifik Ajanslar Birliği (OANA)***

Asya Pasifik Ajanslar Birliği (OANA) Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu UNESCO'nun girişimiyle 22 Aralık 1961'de Bangkok'ta kurulmuştur. Asya ve

Pasifik bölgesinde yer alan 35 ülkeden 44 haber ajansının üye olduğu birliğin üyelerinden biri de AZERTAC'tır (OANA, 2020). Birliğe 2004 yılı Eylül ayında Moskova'da yapılan Genel Kurulunda üye olan AZERTAC kısa süre içinde birlik içinde aktif görevler üstlenmiştir. AZERTAC, 12 Aralık 2007'de Endonezya Haber Ajansı Antara'nın ev sahipliğinde Cakarta'da yapılan Genel Kurul'da OANA Yönetim Kuruluna seçilmiştir. 2013 yılı Eylül ayında Moskova'da düzenlenen Genel Kurul'da da AZERTAC Genel Müdürü Aslan Aslanov, OANA Başkan Yardımcılığına getirilmiştir. Bu genel kurulda yapılan gizli oylama sonunda birliğin bir sonraki Genel Kurulunun 2016 yılında Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de yapılması kabul edilmiştir.

Moskova'da alınan karar doğrultusunda OANA'nın 16. Genel Kurulu 18 Kasım 2016'da Bakü'de gerçekleştirilmiştir. Bu toplantı ile Birliğin dönem başkanlığını AZERTAC Genel Müdürü Aslanov üstlenmiştir.

### ***Avrupa Haber Ajansları Birliği (EANA)***

Avrupa Haber Ajansları Birliği 21 Ağustos 1956'da yeni medya teknolojisi konulu bir konferans vesilesiyle Strazburg'da kurulmuştur. EANA'nın kurucuları arasında Batı Avrupa haber ajanslarının yanı sıra Türkiye'den Anadolu Ajansı da yer almıştır.

EANA'nın, haber ajanslarının işlevlerini bağımsız ve tarafsız bir şekilde yerine getirebilecekleri ortamı sağlama, haber kaynaklarına erişimini kolaylaştırma, ajansların geçtiği ürünlerin telif haklarını koruma, üye ajanslar arasında işbirliği ve bilgi alışverişini teşvik etme gibi amaçları vardır (EANA, 2020). Birlik, dönem dönem gerçekleştirilen seminerler, çalıştaylar vb. etkinliklerle sektördeki gelişmeler hakkında üyelerini bilgilendirmektedir.

Azerbaycan'ın dışı açılma politikasına paralel olarak AZERTAC da Avrupa Haber Ajansları Birliği'ne üye olmak için müracaatta bulunmuştur. Başvurunun dayanağı, Azerbaycan'ın 2001 yılından itibaren Avrupa Konseyi üyesi olmasıdır. Bu gerekçeye rağmen AZERTAC'ın üyeliği, Azerbaycan'ın bir Avrupa ülkesi değil, Asya ülkesi olduğu varsayımıyla, EANA'nın iki genel kurulunda reddedilmiştir. AZERTAC, üyelik talebini EANA'nın 2008 yılında Estonya'nın başkenti Talin'de yapılan genel kurulunda da yinelemiştir. Toplantıdan önce AZERTAC Genel Müdürü Aslan Aslanov, Avrupa Haber Ajansları Birliği Büro Sekreteri Eric Nysten, Macar Haber Ajansı (MTI) Başkanı Matyas Vince'in de aralarında bulunduğu EANA yöneticilerini Bakü'ye davet ederek ülkesi ve kurumu hakkındaki ön yargıların kırılması için çaba göstermiştir. Talin'deki EANA Genel Kuruluna Türkiye'den Anadolu Ajansını temsilen Genel Müdür Hilmi Bengi ve Genel Müdür Yardımcısı Tahsin Aktı katılmıştır. EANA'nın kurucu üyelerinden AA'nın yöneticileri AZERTAC'ın üyeliğinin oylanacağı genel kurul toplantısı öncesinde Azerbaycan'ın gönüllü elçisi gibi yoğun çaba sarf etmişlerdir. Batı Avrupa ülkeleri ajans temsilcilerinin direncini kırmak için deyim yerindeyse adam adama markaj yaparak, gece geç saatlere kadar süren kulis faaliyeti yürütülmüştür. AA Genel Müdür Yardımcısı Tahsin Aktı'nın daha önce BBC'de görev yapmış olması, Batı Avrupalıların önyargılarının değişmesinde etkili olmuştur.

Esasen Azerbaycan'ın Avrupa Konseyi üye olması, Avrupa ülkelerinin üye olduğu bir birliğe AZERTAC'ın üye olamayacağı tezini çürütmektedir. EANA'nın üyeleri arasında yer alan o zamanki kısaltması ItarTASS olan Rus Haber Ajansı ile daha önce Azerbaycan gibi Sovyetler Birliği çatısı altında yer almış ülkelerden Ukrayna'nın haber ajansı Ukrinform da AZERTAC'ın üyeliğine destek vermişlekrdir. Tüm bu girişimler neticesini vermiş ve yapılan gizli oylama sonunda 29 üyeden 26'sının desteğiyle, AZERTAC'ın EANA'ya üyeliği kabul edilmiştir.

Avrupa Haber Ajansları Birliğine üyeliğinin kabul edilmesi, AZERTAC'ın Avrupa ajansları arasında da yer edinmesi istikametinde önemli bir gelişme olduğu kadar, ajansın dünya çapında etkinliği olan bir haber kurumuna dönüşmesinin de yolunu açmıştır. Bu gelişme aynı zamanda Azerbaycan'ın dış tanıtımına da önemli katkı sağlamıştır.

#### *Karadeniz Haber Ajansları Birliği (BSANNA)*

Karadeniz Haber Ajansları Birliği (BSANNA), dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın girişimiyle İstanbul'da 1992 yılında kurulan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (BSEC)'nin verdiği ilhamla oluşturulmuştur.

Ukrayna Haber Ajansı Ukrinform'un öncülüğünde Karadeniz Ekonomik İşbirliği teşkilatına üye ülkelerin haber ajanslarının katılımı ile 29-31 Mayıs 2016 tarihlerinde Kiev'de yapılan kuruluş toplantısı ile faaliyete geçen birliğin kurucu üyeleri arasında AA ve AZERTAC da yer almaktadır.

Bölgedeki 14 ulusal haber ajansının temsil edildiği BSANNA'nın amacı tüzükte, "üye ülkeler arasında dostluk ve iyi niyet ilkeleri çerçevesinde ilişkilerin gelişimine katkı sağlamak, üye haber ajansları arasında karşılıklı saygı ve güvene dayalı ilişkileri geliştirmek" olarak belirtilmektedir (BSANNA, 2020).

BSANNA'nın 5. Genel Kurulu 13-15 Haziran 2011 tarihlerinde AZERTAC'ın ev sahipliğinde Azerbaycan'ın Başkenti Bakü'de yapılmıştır. Bu toplantıda birliğin dönem başkanlığını AZERTAC üstlenmiştir. Genel Müdür Aslan Aslanov, BSANNA dönem başkanlığı görevini 2013 yılında Soçi'de yapılan 6. Genel Kurula kadar sürdürmüştür.

#### *Bağımsız Devletler Topluluğu Devlet Haber Ajansları Yönetim Konseyi (Informkonsey)*

Bağımsız Devletler Topluluğu Devlet Haber Ajansları Yönetim Konseyi kurulmasına ilişkin anlaşma 3 Kasım 1995'te yürürlüğe girmiştir. Konsey, BDT ülkeleri arasında haber alanındaki karşılıklı ilişki ve işbirliğini sağlamak amacıyla kurulmuştur. BDT üyesi 8 ülkenin devlet ajanslarından oluşan konsey BDT üyesi Devlet Başkanları Konseyi'ne bağlı olarak faaliyet yürütmektedir.

Konseyin başlıca görevleri şunlardır:

Devlet haber ajanslarının haberlerinin engellenmeden yayılması için uygun koşulların oluşturulması konusunda önerilerde bulunmak, enformasyon faaliyetlerine ilişkin görüş ve önerileri derlemek, iletişim faaliyetlerinin gelişimine katkı sağlamak, haber alanında uluslararası ilke ve kuralların uygulanmasını teşvik etmek, gerektiğinde

iletişim alanına ilişkin yasal düzenlemelere yönelik öneriler hazırlamak (Aslanov, 2016: 116).

AZERTAC'ın da üye olduğu konseyin 11. toplantısı 2 Mart 2010'da, 14. toplantısı 10 Ekim 2011'de, 16. toplantısı da 15 Şubat 2013'te Bakü'de gerçekleştirilmiştir.

### ***Bağımsız Devletler Topluluğu Haber Ajansları Birliği (ANIA)***

Bağımsız Devletler Topluluğu Haber Ajansları Birliği (ANIA), 18 Eylül 2003 tarihinde BDT Hükümet Başkanları Konseyi'nin 18 Eylül 2003'te yaptığı toplantıda kabul ettiği, BDT üyesi devletlerin milli haber ajansları arasında işbirliği platformu oluşturulmasına yönelik kararı doğrultusunda 23 Eylül 2004'te imzalanan bir anlaşmayla kurulmuştur.

ANIA'nın amacı, BDT üyesi ülkelerin ulusal haber ajanslarının potansiyelini aktif olarak kullanmak, ulusal haber ajansları arasında haber değişiminin düzeyini ve verimliliğini artırmak, enformasyon akışında dengeyi sağlamak ve BDT ülkeleri hakkında tarafsız haberlerin yayılmasını temin etmektir. ANIA'nın faaliyetleri BDT Devlet Haber Ajansları Başkanları Konseyi (Informkonsey) tarafından koordine edilmektedir. Birliğe, AZERTAC dahil 8 BDT ülkesinin ulusal ajansları üyedir. Anlaşmaya göre, BDT üyesi ülkeler ANIA'da sadece bir ajans tarafından temsil edilebilmektedir. Dolayısıyla ANIA bünyesinde BDT üyesi ülkelerin resmi haber ajansları bulunmakta, özel ajanslar birliğe üye olamamaktadır.

ANIA'nın mali kaynaklarını, üyelerin ürettiği haber ürünlerinin BDT dışında dağıtılmasından elde edilen gelirlerin yanı sıra sponsorlar tarafından yapılan ödemeler oluşturmaktadır. Üye ajansların her biri ANIA'nın haberlerini ticari amaçlar için kullanma hakkına sahiptir (Aslanov, 2016: 117).

### ***İslam Haber Ajansları Birliği (UNA)***

İslam Konferansı İşbirliği Teşkilatının Pakistan'ın Karaçi kentinde yapılan 2. Dışişleri Bakanları toplantısında alınan karar doğrultusunda üye ülke dışişleri bakanlarının 1972 yılında Cidde'de yaptıkları 3. Toplantısında teşkilata bağlı olarak Uluslararası İslam Haber Ajansı (IINA) adıyla yeni bir kuruluş oluşturulmuştur. Amaç, İslam ülkeleri arasında haber değişimini sağlamak, İslam âleminin karşılaştığı problemler konusunda dünya kamuoyunu bilgilendirmek, üye ajanslar arasında deneyim paylaşımını teşvik etmektir.

IINA'nın işlevi, üye ülkelerin haber ajanslarından derlediği haberleri Arapça, Fransızca ve İngilizce olarak servis etmektir. Ancak bir ajans yapılanması çerçevesinde bu işlevin tam olarak yerine getirilemediği görülünce IINA, 2017 yılı ekim ayında alınan kararlar İslam Ülkeleri Haber Ajansları Birliği (UNA) adı altında uluslararası bir organizasyon haline dönüştürülmüştür. Bu kararın alındığı 5. Genel Kurul'da birliğin 2025 yılı eylem planı da onaylanmıştır. (IINA, 2020).

2010 yılında Uluslararası İslam Haber Ajansı IINA'ya üye olan AZERTAC'ın üyeliği İslam Ülkeleri Haber Ajansları Birliği (UNA) yapılanması içinde de devam etmektedir.

### ***Dünya Haber Ajansları Kongresi (NAWC)***

Yukarıda değinildiği gibi Dünya Haber Ajanslarının bir araya getirilmesi ile ilgili ilk adım AA tarafından 2003 yılında İstanbul Çırağan Sarayı'nda yapılan Dünya Haber Ajansları Zirvesi ile atılmıştı.

Rusya Haber Ajansı TASS'ın 100. kuruluş yıl dönümü vesilesiyle 2004 yılı Eylül ayında Moskova'da ilki yapılan Dünya Haber Ajansları Kongresi (NAWC) daha sonra kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Dünya çapında 100'den fazla haber ajansının yer aldığı bu oluşumun amacı, haber ajanslarının faaliyetlerindeki karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik politikaların geliştirilmesi, ajansların teknolojik dönüşümüne katkı sağlanmasıdır. Dolayısıyla bu amaçlar doğrultusunda yapılacak araştırmalar ve düzenlenecek toplantılarda ortaya konacak görüşlerle küresel bir politika oluşturulması hedeflenmektedir. Henüz bir tüzel kişiliği olmamasına rağmen "Kongre" adı altında faaliyet yürüten bu uluslararası medya yapılanmasını, Avrupa Haber Ajansları Birliği (EANA), Asya-Pasifik Haber Ajansları Birliği (OANA), Arap Haber Ajansları Federasyonu (FANA) ve Latin Amerika Haber Ajansları Birliği (ULAN) gibi tüm bölgesel haber ajansı organizasyonları oluşturmaktadır. Bölgesel haber ajansı birliklerinin üst yapılanması şeklindeki Kongre'de ayrıca Microsoft, IBM, Google, Yahoo gibi uluslararası şirketlerin yanı sıra CNN, BBC, NBC, Al Jazeera ve diğer popüler medya kuruluşları da temsil edilmektedir.

Dünya Haber Ajansları Kongresi, Moskova'nın ardından sırasıyla İspanya haber ajansı EFE'nin ev sahipliğinde Estapona'da, Arjantin haber ajansı TELAM'ın ev sahipliğinde Patangonya'da, Suudi Arabistan haber ajansı SPA'nın ev sahipliğinde Riyad'da, Azerbaycan Devlet Haber Ajansı AZERTAC'ın ev sahipliğinde Bakü'de, son olarak 2019 yılında Bulgaristan Haber Ajansı BTA'nın ev sahipliğinde Sofya'da toplanmıştır.

Kongre kapsamında gerçekleştirilen konferanslarda özellikle teknolojideki gelişmelere paralel olarak dijitalleşmenin, üretimden dağıtımına kadar haber ve yan ürünleri üzerindeki yansımaları, sosyal medyanın haber ajanslarının çalışmalarına olan etkileri, sosyal medyanın gelişmesi ile ortaya çıkan telif hakları sorunları, yeniliklere uyum sağlama gibi temel konularda bilgiler sunulmakta ve yeni politikalar belirlenmektedir (NAWC, 2020).

Dünya Haber Ajansları Kongresinin faaliyetleri, Yürütme Konseyi tarafından planlanmaktadır. Konsey, Kongre'nin dönem başkanı, önceki iki başkanı, genel sekreter, başkan, bir sonraki dönem başkanından oluşmaktadır. Konseyde Associated Press (ABD), Press Association (İngiltere), TASS (Rusya) ve APA (Avusturya) haber ajansları ile Arap Haber Ajansları Federasyonu (FANA), Avrupa Haber Ajansları Birliği (EANA), Asya-Pasifik Haber Ajansları Birliği (OANA), Latin Amerika Haber Ajansları Birliği (ULAN) ve BDT Ülkeleri Ulusal Haber Ajansları Birliği (ANIA) da temsil edilmektedir.

Azerbaycan Devlet Haber Ajansı AZERTAC Dünya Haber Ajansları Kongresinin aktif üyeleri arasındadır. 2013 yılında Riyad'da düzenlenen dördüncü Kongrede gizli olarak yapılan oylama sonunda bir sonraki toplantının Azerbaycan'da yapılması kararlaştırılmıştır.

Yürütme Konseyi, Bakü’de yapılacak toplantının program ve formatını hazırlamak üzere biri Bakü’de, diğer ikisi Londra’da olmak üzere üç hazırlık toplantısı yapmıştır. Bu toplantılarda Bakü’de gerçekleştirilecek Genel Kurulun katılımcıları, kongrede ele alınacak konular ve konuşmacılar belirlenmiştir.

Bu hazırlıkların ardından Dünya Haber Ajansları Kongresi’nin beşincisi AZERTAC’ın ev sahipliğinde 16-17 Kasım 2016 tarihlerinde Bakü’de Haydar Aliyev Kongre Merkezi’nde gerçekleştirilmiştir. Dünya Haber Ajansları Kongresi vesilesiyle 18 Kasım 2016’da da yukarıda değinilen OANA’nın 16. Genel Kurulu da yapılmıştır.

Dünyanın çeşitli bölgelerinde faaliyette olan yaklaşık 80 ajanstan 200’ü aşkın temsilcinin katıldığı Kongre’nin 16 Kasım’daki açılışında Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev bir konuşma yapmıştır. Ülkesinde birçok uluslararası organizasyonun gerçekleştirildiğini kaydeden Aliyev, Dünya Haber Ajansları Kongresi (NAWC) ve Asya Pasifik Ajanslar Birliği (OANA) Genel Kuruluna ev sahipliği yapmaktan onur duyduğunu ifade etmiştir. Aliyev, bu etkinliğin Bakü’de gerçekleştirilmesini, medya tarafından ülkesinin başarılarına verilen değer göstergesi olarak nitelmiştir. 25 yıl önce bağımsız olan Azerbaycan’da basın özgürlüğünün tam olarak temin edildiğini söyleyen Aliyev, bu süre zarfında ülkesinin elde ettiği başarılarında medyanın desteğinin önemli olduğunu dile getirmiştir (AA, 2016).

“Haber Ajanslarının Yeni Sorunları” başlığı altında toplanan Kongrede, “Haber Üretimine Geleceği”, “Haber Ajansları - Yeni Teknolojilerin ve Sosyal Medyanın Olanakları”, “Haber Ajanslarının İnovasyonu”, “Multimedyanın Geleceği İçin Gazeteci Eğitimi”, “Gazetecilik Misyonunun Korunması” konularında paneller düzenlenmiştir.

Dünya Haber Ajansları Kongresinin ardından AZERTAC Genel Müdürü Aslan Aslanov, üç yıl görev yapmak üzere dönem başkanlığına seçilmiştir.

Dünya Haber Ajansları Kongresi’nin altıncısı 13-15 Haziran 2019’da Bulgaristan’ın Başkenti Sofya’da yapılmıştır. Bu toplantıda AZERTAC, dönem başkanlığını Bulgaristan Haber Ajansı BTA’ya devretmiştir.

## Sonuç

Azerbaycan Devlet Haber Ajansı 1918’de kurulan Azerbaycan’ın ilk milli devleti Azerbaycan Halk Cumhuriyeti’nin sesi olarak 1 Mart 1920’de Azerbaycan Devlet Telgraf Ajansı (AZERTAC) adı altında faaliyetine başlamıştır. AZERTAC 1 Mart 2020’de 100. kuruluş yılını kutlamıştır. Anadolu Ajansının kurulmasında Gazi Mustafa Kemal nasıl bir rol üstlenmişse (Özkaya, 1985: 587) Azerbaycan Devlet Telgraf Ajansı (AZERTAC)’ın kuruluşunda da Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin kurucusu Mehmet Emin Resulzâde’nin iradesi ile birlikte hükümet başkanlığı görevlerinde bulunan Fethali Han Hoyski ve Nesibbey Yusufbeyov böyle bir öncü rol oynamışlardır (Aslanov, 2010: 253). Ne var ki sadece iki ay ayakta kalabilen ajans, Azerbaycan’daki Bolşevik işgalinin ardından başlayan SSCB döneminde önce ROSTA, ardından TASS ajanslarının güdümünde çeşitli adlarda faaliyetini sürdürmüştür. Ajans, Azerbaycan’ın bağımsızlığını kazanmasından

sonra Rus Haber Ajansı TASS'ın güdümünden kurtularak yeniden bağımsız bir yapıya kavuşmuştur.

AZERTAC'ın yeniden tarihî adıyla faaliyete geçmesi Ebülfez Elçibey döneminde gerçekleşmiştir. AZERTAC'ın asıl gelişimi ise Haydar Aliyev ve İlham Aliyev'in Cumhurbaşkanlıkları döneminde olmuştur. Son yıllarda birçok uluslararası kuruluşa üye olan AZERTAC, bu kuruluşların bir bölümünde dönem başkanlığı yapmıştır. Son olarak 2016 yılında Dünya Haber Ajansları Kongresini Bakü'de düzenleyerek ve 2019 yılına kadar kongrenin dönem başkanlığını üstlenerek büyük bir prestij kazanmıştır.

Azerbaycan Cumhurbaşkanlığınca 2017 yılında onaylanan tüzüğünde “Azerbaycan Cumhuriyeti hakkında uluslararası düzeyde objektif bilgileri yayma” görevi verilen Azerbaycan Devlet Haber Ajansı AZERTAC'ın 21 ülkede temsilciliği bulunmaktadır. AZERTAC, dünya çapında yaklaşık 50 ulusal haber ajansı ile imzalanan işbirliği anlaşmaları çerçevesinde karşılıklı haber değişimi yapmaktadır. Ajansın internet sitesinde ve sosyal medyanın değişik platformlarında 8 dilde haber paylaşımı yapılmaktadır.

90. kuruluş yıldönümünü uluslararası haber ajanslarından temsilcilerin katıldığı Bakü'de düzenlenen bir etkinlikle kutlayan AZERTAC, 2020 yılında da 100. kuruluş yıldönümüne erişmenin mutluluğunu yaşamıştır.

AZERTAC, özellikle son on beş yılda yaptığı atılımlarla gerek haberciliğiyle gerekse dış ilişkilerdeki aktif pozisyonuyla dünyada adından söz ettiren bir haber kuruluşu haline gelmiştir. Asırlık haber ajansı AZERTAC açısından 100. kuruluş yıl dönümünde gerçekleştirilen en önemli gelişme, ajansı gelecek yıllara taşıyacak şekilde planlanan, çağdaş bir haber ajansının ihtiyaç duyacağı tüm teknik donanıma sahip bir hizmet binasının inşa edilmesi olmuştur. AZERTAC tarafından Azerbaycan'ın işgal altındaki Karabağ topraklarının yeniden kazanılması sırasında tüm dünyaya geçilen haberler, fotoğraf ve görüntüler, asırlık haber ajansının, ülkenin dışa açılması ve ülke imajının uluslararası alana doğru biçimde yansıtılması konusunda oynadığı etkin rolü bir kez daha ortaya koymuştur.

## Kaynaklar

Aslanov, Aslan, (2010). “Azertac'ın Oluşum Süreci ve Tarihi Gelişme Dönemleri”, Gazi Üniversitesi İletişim Kurum ve Araştırma Dergisi, 31, s. 251-268.

Aslanov, Aslan, (2016). *İnformasiya Yaradıcılığı: Standartlar və Yeni Yanaşmalar*. Bakı: Şərq-Qərb.

Aslanov, Aslan ve Bengi, Hilmi, (2009). *Türkdilli Agentliklərin Bakı Görüşü*, Bakı: AzerTac yayını.

Bengi, Hilmi, (2019). “Ülkelerin Bağımsızlık Mücadeleleri ve Haber Ajansları İlişkisi – Anadolu Ajansı Örneği”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 100, s. 449-478.

Enserov, Vefalı, (2010). “Sovyetler Birliği Dönemi ve Sonrasında Azerbaycan'da Haber Ajansları”, Selçuk İletişim, 6 (2), s. 270-277.

Girgin, Atilla, (2002). Uluslararası İletişim, Haber Ajansları ve AA, İstanbul: DER Yayınları.

Koloğlu, Orhan, (1994). Havas-Reuter'den Anadolu Ajansı'na, Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları.

Özkaya, Yücel, (1985). "Milli Mücadele'de Anadolu Ajansı'nın Kuruluşu ve Faaliyetine Ait Bazı Belgeler", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 1 (2), s. 587-608).

Shrivastava, K. M., (2007). News Agencies From Pigeon To Internet, New Delhi: New Dawn Press.

### ***Elektronik Kaynaklar***

AA (2016), "Dünya Haber Ajansları 5. Kongresi Bakü'de başladı", Anadolu Ajansı (AA), 16 Kasım 2016, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dunya-haber-ajanslari-5-kongresi-bakude-basladi/686563> (Erişim Tarihi: 6 Ağustos 2020)

AZERTAC (2020), "Hakkımızda", <https://azertag.az/site/about> (Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2020)

BSANNA (2020) "Mission" <https://www.facebook.com/pg/Bsanna-News-The-Black-Sea-Association-of-National-News-Agencies297497867031806/> (Erişim Tarihi: 4 Ağustos 2020)

EANA (2020), "About The European Alliance of News Agencies (EANA)", <https://www.newsalliance.org/about/> (Erişim Tarihi: 4 Ağustos 2020)

IINA (2020), "INA transforms into UNA with an enhanced role as OIC's media organ: Report", [http://iinanews.org/page/public/news\\_details.aspx?id=214153](http://iinanews.org/page/public/news_details.aspx?id=214153) (Erişim Tarihi: 6 Ağustos 2020)

NAWC (2020), "About", News Agencies World Congress (NAWC) [https://www.facebook.com/pg/NewsAgenciesWorldCongress/about/?ref=page\\_internal](https://www.facebook.com/pg/NewsAgenciesWorldCongress/about/?ref=page_internal)

(Erişim Tarihi: 6 Ağustos 2020)

OANA (2020), "Historical Background", <http://m.oananews.org/historical-background.php> (Erişim, 5 Ağustos 2020)

TASS (2020), "TASS History", <https://tass.com/history>, (Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2020)

TKA (2020), "Tüzük", <http://tkaonline.org/index.php/tuezuek.html>, (Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2020)

QHA (2020), "Türk Tarihinin Şeref Vesikası: Azerbaycan Halk Cumhuriyeti 102 Yaşında", Kırım Haber Ajansı (QHA) 28 Mayıs 2020, <https://qha.com.tr/haberler/turk-tarihinin-seref-vesikasi-azerbaycan-halk-cumhuriyeti-102-yasinda/205034/> (Erişim Tarihi: 4 Ağustos 2020)